

## ***Atropa baetica* Willk.: una nova espècie per a la flora dels Països Catalans**

## ***Atropa baetica* Willk.: a new species for the flora of the Catalan Countries**

Rebut: 14.12.2004

Acceptat: 19.01.2005

TERRES DE L'EBRE, Baix Ebre: Massís del Port: prop de la Barcina, sòl alterat en rocam calcari, 1.295 m, 31TBF7722, J. Beltran & À. Creix, 23-VI-2004 (Museu del Montsià d'Amposta, MMA 18646).

La troballa d'una població de la solanàcia *Atropa baetica* Willk. al massís del Port representa la presència més septentrional i oriental d'un tàxon de les muntanyes bètiques i subbètiques, i de l'Atlas mitjà i el Rif (Font i Quer, 1995).

Es coneixen dues poblacions d'*A. baetica* (Ortiz, 1984) en el Sistema Ibèric: Hosquillo—Conca— i Hundido de Armallones—Guadalajara. Ortiz (1984) resol que el plec d'herbari MA 108058 correspon a la segona de les localitats indicades i no a la de Gajanejos i Valfermoso de las Monjas (Collado & Fernández Casas, 1994), a la mateixa província de Guadalajara. Aquestes poblacions de la regió muntanyenca de Conca són, en el seu origen, cultivades (M. J. Gallego, com. pers.).

Hi ha una cita de Vayreda [1902: 552(62)] per a la localitat de Segueró (Girona) que considerem que cal discutir. A l'Institut Botànic de Barcelona es conserva l'herbari d'Estanislau Vayreda, en el qual hem localitzat quatre plecs determinats com a *A. baetica*, tots ells de la mateixa localitat, «Segaró. *Cult. in horto*. 300 m. Jul. 1884», que E. Vayreda va

anotar com a *A. baetica* amb una atribució subespecífica sense concretar. D'aquesta nota podem deduir que Vayreda va pensar que les plantes corresponien a una subespècie d'*A. baetica* que no va arribar a determinar. Estudiats els materials, notem uns caràcters que no es corresponen amb *A. baetica*, sinó amb *Atropa × martiana* Font Quer. Revisat el plec BC 113451 corresponent a *A. × martiana* var. *foliosa* A. de Bolòs («F<sub>2</sub>»), A. de Bolòs, 22-VIII-1947, *cult. in horto botanico Barcinonensi*, observem que són coincidents. Però els dos exemplars del plec BC 836707 d'*A. baetica* procedent de la Iruela, a Jaén, són iguals als de Vayreda i al d'A. de Bolòs i, per tant, hi podria haver alguna variabilitat que no hauríem tingut en compte. Però Gallego (com. pers.) associa, entre d'altres, els exemplars de la Iruela a *A. × martiana*. Per tot això considerem que la cita d'E. Vayreda correspon realment a aquest darrer híbrid i no a *A. baetica*. Per tant, hi hauria quatre plecs d'*A. × martiana* quaranta-vuit anys abans que Font i Quer bategés l'híbrid del Jardí Botànic de Barcelona (Font i Quer, 1995: 570).

Quant a la localitat, Segaró o Sagaró no correspon, com podria pensar-se, a S'Agaró sinó a Segueró, la Garrotxa, on hi ha el Noguer de Segueró, la casa pairal de la família Vayreda i on l'Estanislau Vayreda tenia un jardí botànic (Camarasa, 1989: 160). Per això creiem també que les plantes de la cita les va cultivar al jardí («*in horto*») de casa seua.

Cadevall (1932: 189), malgrat que coneixia les diferents publicacions botàniques precedents, no recull la dada de Vayreda (1902), ja que queda constància que es tractava d'una espècie cultivada. De fet, la cita de Vayreda inclou «J. B.», les inicials de jardí botànic. Tanmateix, encara queden molts enigmes per resoldre. Un dels principals és com es va poder originar l'híbrid. Si hagués tingut cultivades a Segueró *A. belladonna* i *A. baetica*, molt probablement, s'hauria adonat de segui-

da de la possibilitat que es tractés d'un híbrid. Per tant, creiem més probable que algú li hagués fet arribar les llavors, o que les hagués aconseguides ell mateix, per la qual cosa no hi ha dubte que es tracta d'un híbrid fèrtil. Ara només resta preguntar-se d'on va traure les grans Estanislau Vayreda.

Dins Camarasa (1989: 160-161), es recullen unes referències als contactes que va establir —en va ser membre— amb la Societat Helvètica d'Échange de Plantes i amb Willkomm, Arvet-Touvet, Colmeiro i Pau. També és possible que participés en els múltiples intercanvis que, dels plecs procedents del Hundido de Armallones (Guadalajara), hi va haver en aquell temps (Ortiz, 1984). El mateix autor afirma que les cites d'*Atropa belladonna* L. var. *minor* DC dels germans Sepúlveda (1883) a Armallones, *el Hundido*, i Ocentejo serien també *A. × martiana*.

També cal preguntar-se quin és l'origen dels individus del massís del Port. L'àrea on els hem trobat, a diferència del que s'esdevé en altres localitats de què tenim notícia, és molt lluny de qualsevol camí o lloc humanitzat i, per això, podria descartar-se un origen artificial, ni que fos molt llunyà en el temps. Tenint en compte que els exemplars del Port són morfològicament molt semblants als de la serra de Cazorla (plec BC 831450, revisat per M. J. Gallego el 2002 per a *Flora iberica*), fóra interessant un estudi genètic que aclarís aquests dubtes.

Al Port existeixen diferents poblacions d'una altra espècie del gènere, *A. belladonna* L., una de les quals es troba a poc més de dos quilòmetres i mig (Torres, 1989), població que nosaltres mateixos coneixem de fa temps i que hem anat a retrobar per tal de confirmar-ne la presència a l'indret. D'acord amb Ortiz (1984: 164) i amb M. J. Gallego (com. pers.) és versemblant la presència d'*A. × martiana* al massís del Port, en trobar-s'hi els presumptes progenitors molt més pròxims que no ho



FIGURA 1. *Atropa baetica* Willk. Massís del Port, prop de la Barcina. Fotografia: Jordi Beltran.

estan Armallones (*A. baetica*) i Zaorejas (*A. belladonna*).

Hem trobat *Atropa baetica* a l'estatge culminant del massís del Port, prop de la Barcina. Inicialment se'n va detectar un únic individu, si bé en successives visites se n'han localitzat d'altres, alguns en 31TBF7721. Fins ara se n'han trobat tres nuclis de població, separats entre ells fins a 790 m de distància, en relleixos calcaris entre 1.275 m i 1.300 m s. m. *A. baetica* es troba al domini de la pineda de pi rojal (*Arctostaphylo-Pinetum catalaunicae* O. Bolòs 1967). Es considera que *A. baetica* és una espècie pròpia de sòls alterats. De fet, l'indret es va veure afectat per un incendi que hi va haver a la Vall del Pastor del 10 al 12

d'octubre de 1980 i que va cremar la coberta vegetal, llevat d'alguns pi rojal que va sobreviure. A hores d'ara encara queden drets molts de troncs secs dels arbres que es van cremar. L'estrat arbori encara no s'ha recuperat. En la localitat, i compartint el mateix ambient, també hi hem trobat *Thymus willkommii*, *Melica ciliata*, *Buxus sempervirens*, *Sorbus aria*, *Koeleria splendens*, *Genista scorpius*, *Teucrium polium* ssp. *aureum*, *Thymelaea tinctoria*, entre d'altres.

*A. baetica* és un tàxon que és qualificat com a espècie «en perill d'extinció» en la primera llista del Conveni de Berna; com a «prioritària» en la Directiva Hàbitat 92/43/CEE (annex II) de 1992, i com a «en perill d'extinció» en el Reial decret 439/1990, del 5 d'abril, per la legislació espanyola. A més a més, forma part de la llista vermella de la flora vascular espanyola. En la legislació autonòmica, està recollida en el Decret 104/1994, del 10 de maig, que estableix el catàleg andalús d'espècies de flora silvestre amenaçada (*BO. Junta de Andalucía*, núm. 107/1994, del 14 de juliol), on consta com a «en perill d'extinció», i en el Decret 33/1998, del 5 de maig, que estableix el catàleg regional d'espècies amenaçades de Castella-la Manxa.

Per tot això, seria convenient que s'iniciés un procés de protecció integral i de recuperació de les poblacions del massís del Port. L'àrea en què es troba queda relativament allunyada de les principals vies excursionistes, i no hi ha aprofitaments forestals, la qual cosa faria factible una actuació d'aquesta mena. En aquest sentit, cal dir que, una volta localitzats els primers individus, es va trame-re la informació de la troballa a la Direcció i als serveis científics del Parc Natural dels Ports. Caldria esperar de la Direcció del Parc Natural, i d'acord amb les recomanacions de Blanca *et al.* (2000) i Bañares *et al.* (2004), l'exclusió de la zona dels aprofitaments ramaders que ara per ara hi tenen lloc.

JORDI BELTRAN GARCIA\* & FERRAN ROYO PLA\*

\* Grup de Recerca Científica Terres de l'Ebre. C/ Rosa Maria Molas, 35. 43500 Tortosa.  
A/e: jbeltra2@xtec.net; ferran\_pla3@hotmail.com

## Bibliografia

- BAÑARES, Á.; BLANCA, G.; GÜEMES, J.; MORENO, J. C. & ORTIZ, S. (ed.) 2004. *Atlas y libro rojo de la flora vascular amenazada de España: Taxones prioritarios*. Ministerio de Medio Ambiente. Organismo Autónomo de Parques Nacionales. Madrid.
- BLANCA, G.; CABEZUDO, B.; HERNÁNDEZ-BERMEJO, J. E.; HERRERA, C. M.; MOLERO MESA, J.; MUÑOZ, J. & VALDÉS, B. 2000. *Libro rojo de la flora silvestre amenazada de Andalucía*. Tomo I: *Especies en peligro de extinción*. Junta de Andalucía. Consejería de Medio Ambiente. Sevilla.
- CADEVALL, J. 1932. *Flora de Catalunya*. Vol. IV. IEC. Secció de Ciències Biològiques. Barcelona.
- CAMARASA, J. M. 1989. *Botànica i botànics dels Països Catalans*. Biblioteca Universitària. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- COLLADO, A. & FERNÁNDEZ CASAS, J. 1994. Mapa 54». In: FERNÁNDEZ CASAS, J.; GAMARRA, R. & MORALES ABAD, M. J. *Asientos Corológicos*, 21. *Fontqueria*, 39: 314-315.
- FONT I QUER, P. 1995. *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Labor. Barcelona.
- ORTIZ, A. 1984. A propósito de la presencia de *Atropa baetica* Willk. en la provincia de Cuenca (España). *Anales Jard. Bot. Madrid*, 41(1): 161-165.
- TORRES, L. 1989. *Flora del massís del Port*. Diputació de Tarragona. Tarragona.
- VAYREDA, E. 1902. *Plantas de Cataluña. Anales Soc. Esp. Hist. Nat.*, 30(4): 552.